

A webarchívumok funkcionalitása

A web megőrzésének egyes munkafázisait és a jelenlegi gyakorlatot összefoglaló korábbi cikkét követően a szerző ebben az írásában néhány nyilvános webarchívumot elemez funkcionalitás szempontjából. Ahogy a könyvtárakban és levéltárakban fokozatosan kialakul ennek az állománygyarapítás-fajtának a gyakorlata, remélhetőleg több idő és figyelem jut majd erre a részterületre is, vagyis az archívumhasználók által igényelt különféle funkciók beépítésére. A cikk mellékletében közzétett, közel negyven funkciót és szolgáltatásfajtát tartalmazó ellenőrző lista segítséget nyújthat a webarchívumokat üzemeltetők számára a jelenlegi rendszerük értékeléséhez és a továbbfejlesztési irányok meghatározásához.

A kutatás ismertetése

Az IIPC Access Working Group, vagyis az internet archiválásával foglalkozó nemzetközi konzorciumnak a hozzáférés kérdésére specializálódott munkacsoportja 2006-ban olyan hipotetikus esetleírásokat fogalmazott meg, amelyek a webarchívumok tipikus felhasználási formáit illusztrálják. [1] Minden ilyen eset többféle funkciót is feltételez: a legegyszerűbb „URL-re való keresés”-től, a legkomplexebb „adatbányászat”-ig. Egy évvel később *Ras* és *Busse* a holland nemzeti webarchívum felhasználóinak lehetséges típusait és ezek igényeit tanulmányozta [2] és fogalmazott meg különböző szempontokat a kezelő- és keresőfelülettel kapcsolatban. 2010-ben pedig *Costa* és *Silva* tartott egy előadást [3] a portugál webarchívum felhasználóinak keresési szokásairól és elvárásairól. Úgy találták, hogy az archívum esetében sokkal gyakoribb a konkrét webhelyre vagy weblapra való keresés, mint egy adott témával kapcsolatos információgyűjtés; továbbá, hogy a régebbi mentéseket gyakrabban használják, mint az újabbakat.

E két publikációból, valamint az IIPC esetleírásokból leszűrhető igények alapján a szerző egy listát állított össze a webarchívumoktól elvárható funkciókból

(pl. keresési és böngészési módok, letiltási vagy bekerülési lehetőség, adatbányászati, illetve webhely-helyreállítási szolgáltatás) és ezt összevetette néhány publikus archívum jelenlegi funkcionalitásával. Az értékelésre kerülő szolgáltatásokat az IIPC nyilvántartásából (*netpreserve.org*) választotta ki. Ez a jegyzék 24 archívumot tartalmaz, közülük az egyik (*Bibliotheca Alexandrina*) az Internet Archive (IA) tükrözése ugyanazokkal a funkciókkal, így ezt nem volt értelme külön értékelni. További nyolc rendszer esett ki azért, mert vagy zárt, vagy csak helyben használható. A maradékból kilencnek van angol felülete, ezekhez még tízediknek érdemes volt hozzávenni az Archive-It szolgáltatást, mert bár ezt is az IA működteti, mint a *Wayback Machine* nevű rendszert, de jelentős a különbség a két szolgáltatás funkcionalitása között. Az Archive-It, akárcsak a *California Digital Library* által indított WAS (*Web Archiving Service*), valójában nem önálló archívum, hanem olyan infrastruktúra, amellyel az előfizetők úgy tudnak webarchívumokat építeni, hogy nem kell foglalkozniuk a technikai kérdésekkel, és nem szükséges saját tárolószervert működtetniük. 2011 áprilisában a WAS-nak 16, az Archive-It szolgáltatásnak pedig 160 előfizetője volt (köztük nemzeti és tudományos könyvtárak, levéltárak és kormányhivatalok).

Eredmények és következtetések

Keresési lehetőségek: A leggyakoribb az URL cím alapú hozzáférés, ezt követi a kulcsszavas keresettség. A tízből hat archívumnál pontos URL-t kell megadni, a másik négyenél keresőkérdésként írhatunk be URL-eket, de ilyenkor olyan találatok is előjöhhetnek, amelyeknél az eredeti webcím részeként vagy magán a weblapon fordul elő a keresett URL. A *Library of Congress Web Archives* és a *New Zealand Web Archive* esetében a kulcsszavas keresés nem a teljes szövegben, hanem a bibliográfiai adatrekordokban történik. A vizsgált archívumok felénél lehet doménre, vagyis webhelyre korlátozni a keresést, a PANDORA legfelső

szintű domén névre (pl. *.gov* vagy *.edu*) is tud szűrni. Dátumra szűkítés opció hat rendszerben van, a lépték nagyon különböző: a kanadai és a brit, valamint az amerikai IA keresőjében napra pontos intervallumot állíthatunk be, az Archive-It esetében ez már csak hónapnyi pontossággal lehetséges, az ausztrál PANDORA és a *Library of Congress* keresőjében pedig csak évekre korlátozhatunk. Tízből hét szolgáltatás kínál médiatípus beállítási lehetőséget: van, ahol csak HTML és PDF az alternatíva, de olyan is akad (UK Web Archive), ahol nyolcféle formátum, illetve médiatípus közül választhatunk. A hagyományos könyvtárakhoz kötődő webarchívumok a könyvtári katalógusból is elérhetők. Az Archive-It rendszerénél egyszerre lehet keresni mindegyik publikus előfizetői gyűjteményben. A WAS viszont nem kínál ilyen közös keresőt. A *UK Government Web Archive*-ot integrálták a kormányzati portállal: ha egy olyan URL kérés érkezik a szerverhez, amely már nem létező oldalra mutat, akkor a böngészőprogramot automatikusan az archívumba irányítják. Egyik vizsgált webarchívumnál sincs nyoma annak, hogy lehetne MD5 „ujjlenyomat” alapján teljesen azonos másolatokra keresni, vagy műfaj, illetve frissítési gyakoriság szerint szűrni. A felnőtt tartalom kiszűrésére sem kínálnak megoldást ezek a rendszerek (ilyenre persze nincs is mindenhol szükség). Összetett keresőt nem mindegyik szolgáltatás működtet, és ahol van, ott sem könnyű mindig megtalálni vagy használni.

Találatok: A találati listák mindig tartalmazzák az archivált weblapok URL-jét (csoportosítva az azonos címeket), valamint a mentés időpontját – utóbbit az IA Wayback Machine például naptárszerűen mutatja (1. ábra). Öt archívumnál egy rövid kivonat is látható a weblapok tartalmából, a *Library of Congress* rendszere és a *New Zealand Web Archive* viszont a bibliográfiai leírásokat jeleníti meg. Mindegyik archívum képes arra, hogy a felhasználó úgy navigálhasson a mentett anyagban, mint az élő weben.

Stabil azonosítók: Négy rendszer nyújt hosszú távon is állandó azonosítót minden archivált weblaphoz, sőt a PANDORA kisebb egységekhez (pl. egy-egy beágyazott képhez vagy táblázathoz) is képes egyedi azonosítókat generálni. A *Harvard University Library* WAX rendszerénél kész hivatkozásokat tölthetünk le háromféle formában (APA, Chicago és MLA) háromféle színhez (archív gyűjtemény, webhely, weblap), és a bennük megadott URL egyben stabil azonosítóként is szolgál. A *Library of Congress* archívumánál a böngésző

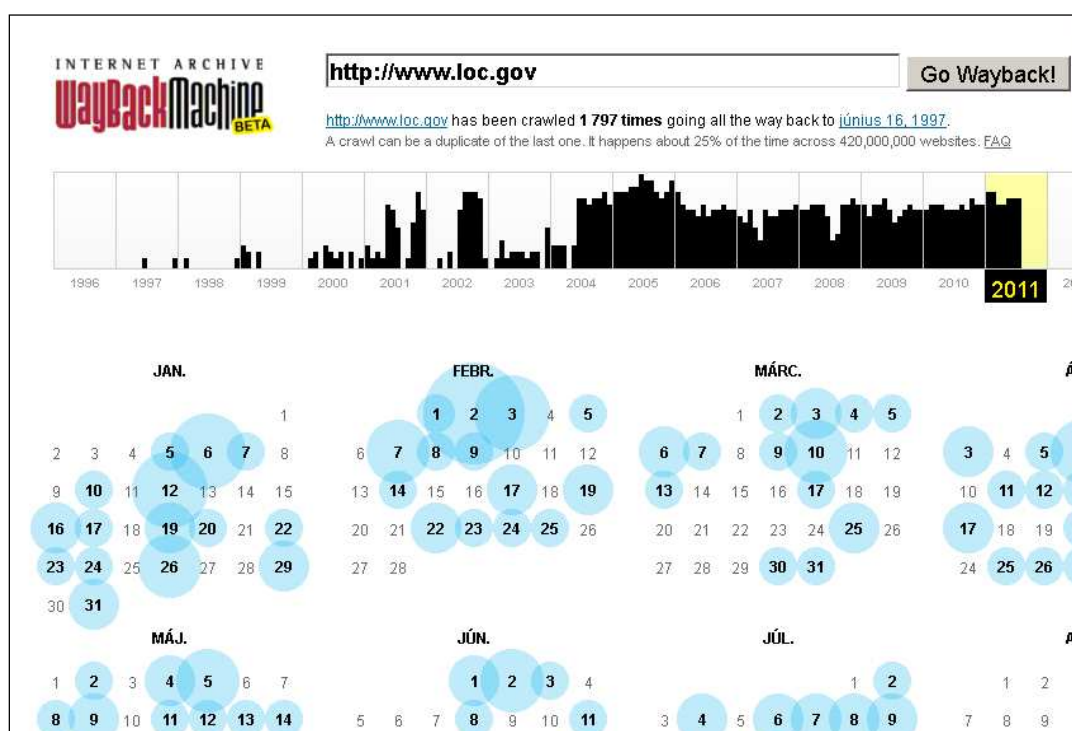
címsorában megjelenő URL tartalmazza a lementés időpontját és az archivált weboldal eredeti URL-jét is. A legtöbb szolgáltatásnál viszont inkább egy – esetleg kattintással elrejtethető – felső sávba írják ki ezeket az információkat, illetve azt, hogy a felhasználó nem élő oldalt, hanem archív példányt lát.

Nyomtatás: Három olyan szolgáltatás volt a vizsgált tízből, ahol ez a felső *banner* sáv nem nyomtatózott ki a weboldallal együtt, kettőnél pedig bizonyos képek is lemaradtak és az eredeti külalak is elveszett.

Hitelesítés: Egyik archívumnál sincs említés az archivált anyagok hitelességének igazolásáról. Inkább az ellenkezőjére vonatkozó állításokkal lehet találkozni (pl. az IA Wayback Machine és a WAX, sőt még a hivatalos kormányzati dokumentumokat gyűjtő *Government of Canada Web Archive* honlapján is), vagyis elhárítják maguktól a felelősséget az archívumban található tartalom pontosságával vagy megbízhatóságával kapcsolatban. A PANDORA ismertetője ugyan azt állítja, hogy különféle módszerekkel törekednek a lementett források hitelességének és integritásának megőrzésére, de arról már nem szól, hogy erre vonatkozóan tanúsítványt lehetne kérni az archívumtól.

Böngészés: Nyolc archívumnál van böngészési funkció, ezek közül hétnél részgyűjtemények vagy tematikus, illetve műfaji kategóriák szerint lehet válogatni, a kanadai kormányzati archívum pedig minisztériumok szerint böngészhető. Még a kizárólag automatikus módszerekkel metaadatolt archívumoknál (mint pl. az IA Wayback Machine) is érdemes volna böngészési lehetőséget biztosítani a felhasználóknak, például ország-, illetve legfelső szintű doménnevek, azon belül műfajok (pl. blogok, híroldalak, virtuális világok), illetve média-típusok (pl. PDF, HTML, videó) szerint. Egy böngészhető hierarchia ugyanis lehetővé teszi olyan források megtalálását, amelyeknek nem tudjuk a pontos URL címét.

Írányelvhez kapcsolódó funkciók: Itt olyan funkciókról van szó, amelyekkel törölni lehet webhelyeket/weboldalakat a nyilvános archívumból, vagy kérni lehet ezek archiválását. Ezen a téren meglehetősen eltérő a gyakorlat. Csak a WAS rendszerénél említik kifejezetten a letiltás lehetőségét, de másik hatnál is van valamilyen „*takedown policy*”, vagyis kérésre el lehet távolítani anyagokat. A *Library of Congress* eleve blokkolja azokat a site-okat a nyilvános felületen, ame-

1. ábra Az amerikai Kongresszusi Könyvtár webhelyének mentési naptára és grafikonja az Internet Archive Wayback Machine keresőfelületén

lyekre nem kapott előzetesen engedélyt a jogtulajdonosoktól. A PANDORA viszont csak az archivált anyag egy kis részéhez nem enged hozzáférést – olyan oldalakhoz, amelyek üzleti vagy más szempontból érzékeny tartalmúak. Ami az archiválásra való ajánlás lehetőségét illeti: a Library of Congress egyértelműen jelzi, hogy nem fogad el ilyen javaslatokat, a UK Government Web Archive és a WAX honlapján semmilyen tájékoztatás nincs erre vonatkozóan, míg néhány más archívumnál van rá lehetőség valamilyen módon.

Személyes szolgáltatások: A National Library of New Zealand katalógusában a felhasználók elmenthetik, és később újrafuttathatják a keresőkéréseiket, és mivel a webarchívum is kereshető az OPAC-ban, ezért értelemszerűen ez a funkció rá is kiterjed, még ha nem is arra lett specializálva. Az IA Wayback Machine honlapján ugyan van regisztrációs lehetőség, de az így létrehozott felhasználói fiók csak az IA egyéb gyűjteményeibe történő tartalomfeltöltésre szolgál, úgy tűnik, hogy a webarchívumhoz nincs köze. Más archívumoknál sem sikerült személyre szabható szolgáltatásokra bukkanni. A PANDORA az egyetlen, amelynél nyilvános havi jelentés készül az újonnan archivált tételekről, de ez persze nem ugyanaz, mintha a saját érdeklődési körüknek megfelelő témafigyelést

állíthatnának be a felhasználók. Ilyen funkciók már meglehetősen elterjedtek az OPAC-okban és a digitális könyvtárakban, úgyhogy érdemes volna a webarchívumokba is beépíteni hasonlókat, hogy több, rendszeresen visszatérő felhasználójuk legyen.

Adatbányászat: Egyik archívumnál sincs említés arról, hogy valamiféle adatbányászati lehetőséget nyújtana. A UK Web Archive rendszerét nemrég két vizualizációs technikával egészítették ki: az egyik egy címkefelhő, a másik pedig egy 3D-s animált fal, de úgy tűnik, hogy ez a rendszer sem nyújt segítséget az adatbányászattal foglalkozó kutatóknak. Annak sincs sehol nyoma, hogy a webszerverek naplófájljait is archiválnák, pedig ezek a log állományok fontos technikai adatokat tartalmaznak (pl. operációs rendszer, böngészőverzió, sáv szélesség), amelyek a webtechnológia fejlődésének kutatásához nagyon hasznosak lennének. Természetesen az eredeti szolgáltatók saját célokra egy ideig általában megőrzik ezeket, de hosszú távú archiválásuk rendszerint nem megoldott.

Webhely rekonstrukció: A webarchívumok elvileg alkalmasak lennének arra, hogy legalább részben helyre lehessen állítani belőlük véletlenül elveszett

vagy szándékosan törölt site-okat. A *Frank McCown* által készített WARRICK segédprogrammal jó esetben visszanyerhető egy webhely tartalma az IA Wayback Machine gyűjteményéből, illetve a Google, az MSN és a Yahoo keresőjének *cache* tárolójából. Azonban a jelen kutatásban vizsgált tíz archívum egyikénél sincs erre a lehetőségre utaló információ, vagyis úgy tűnik, hogy egyik sem nyújt ilyen szolgáltatást. Mivel a WAX legalább 3 hónapos, az IA Wayback Machine pedig 6-12 hónapos késéssel teszi nyilvánossá az archivált anyagot, ezeknél azonnali helyreállításra nem is lenne mód.

Keresőgépekkel való indexelhetőség: Egyes archívumok kifejezetten kitiltják a keresőgépek robotjait, míg mások csak a kezdőlapot vagy csak a metaadatokat tartalmazó lapokat engedik leindexelni. Utóbbira jó példa a UK Web Archive és a PANDORA, mert ezek megjelennek a Google találati listáiban, de ha rájuk kattintunk, akkor nem az archivált weboldalon találjuk magunkat, hanem az oldalhoz tartozó információs lapon, és innen még egy kattintás kell az archív példány eléréséhez.

Nem archivált tartalom kezelése: Ha egy olyan URL-t keresünk, amely nem szerepel az archívumban, akkor mindegyik rendszer visszaad valamilyen hibaüzenetet. Ebben benne van a kért URL cím, valamint annak a magyarázata, hogy ez miért nincs meg az archívumban, és hogy milyen alternatív lehetőségeink vannak. Ha az URL cím mögött van élő weblap, akkor az IA Wayback Machine automatikusan lementi azt és erről értesíti a felhasználót egy *banner* csíkon az oldal tetején.

Összességében elmondható, hogy bár a vizsgált tíz angol nyelvű webarchívum többségében rendelkezik az alapfunkciókkal (pl. URL és kulcsszó

szerinti keresés, szűkítési opciók), a fejlettebb lehetőségek (pl. adatbányászat, személyre szabás, site-helyreállítás) mindenütt hiányoznak. Használhatósági problémák is vannak még némelyiknél (pl. eldugott súgó, nehezen megtalálható összetett kereső). Valószínűsíthető, hogy ezek a hibák és hiányosságok még olyan gyermekbetegségek – különösen a csak néhány éve indult archívumoknál –, amelyeket idővel majd kijavítanak, illetve pótolnak a fejlesztők, mivel eddig inkább a rendszer felállítására és a gyűjteményépítésre fordították az erőforrásokat. Vannak is erre utaló jelek, mert négy hónappal a cikkben ismertetett kutatás után már néhány hasznos újdonságot fel lehetett fedezni: a UK Web Archive például megjelenít egy *n-gram* grafikont, amely azt mutatja, hogy hogyan változott időben az adott keresőkérdés gyakorisága; a UK Government Web Archive pedig a találati eredményeket már témák szerint klaszterezni is tudja, valamint megengedi a tematikus szűrést a keresésnél.

Hivatkozások

- [1] International Internet Preservation Consortium Access Working Group: Use cases for access to Internet Archives. International Internet Preservation Consortium. 2006.
- [2] RAS, M. – BUSSEL, S. V.: Web archiving user survey. 2007. július
- [3] COSTA, M. – SILVA, M. J.: Understanding the information needs of Web archive users. 10th International Web Archiving Workshop, Vienna. 2010. szeptember

/NIU, Jinfang: Functionalities of Web Archives. = D-Lib Magazine, 18. köt. 3–4. sz. 2012./

(Drótos László)